

Nogmaals: kinderen aan het avondmaal?

Kunnen kinderen aan het avondmaal toegelaten worden? Recent verscheen een brochure die de vraag opnieuw aan ons voorlegt: 'Samen aan tafel?'¹ In dit artikel bespreek ik die brochure. En passant probeer ik recht te doen aan vragen en reacties die ik kreeg naar aanleiding van een eerder artikel.²

De bedoeling van de brochure is om aan het denken te zetten en het gesprek in de kerken te stimuleren. Voor de schrijvers is de vraag overigens helemaal geen vraag meer. Ze zijn allemaal uitgesproken voorstander. Slechts één andersdenkende, de NGK-predikant K. de Groot, krijgt beperkte ruimte om aan te geven waarom het *niet* bijbels is om kinderen en jongeren aan het avondmaal te laten deelnemen.

Uit de oude doos

De argumenten die pleiten voor toelating van kinderen, zijn allemaal oud en bekend:

- Er is een directe lijn tussen Pascha en avondmaal.
- Jezus zei: Laat de kinderen tot mij komen.
- De viering is een zaak van de héle gemeente.

1 Brochure *Samen aan tafel? - Kind, jongere en avondmaal*, geschreven door Jasper Bosman, Almatine Leene, Ingrid Plantinga, Robert Roth en Peter Sinia, uitg. Kerkpunt, Downloadbaar via <https://kerkpunt.nl/actueel/brochure-kind-en-avondmaal/>.

2 Goed onderscheiden rond 'kinderen aan het Avondmaal', *Nader Bekeken*, jrg. 28, nr. 12, december 2021, pag. 418-422.

- Een kind kan zonder (dogmatische) kennis 'geloven als een kind'.
- De zelfbeproeving uit 1 Korintiërs 11 wordt veel te zwaar aangezet.

Maar waarom hebben de gereformeerde kerken er ondanks die argumenten voor gekozen om kinderen niet toe te laten tot het avondmaal? Waarom doen we de dingen zoals we tot nu toe gedaan hebben?

Waarom doen we de dingen zoals we tot nu toe gedaan hebben?

Uiteindelijk gaat het om het wezen en de structuur van de gemeente

Breed terrein

Dit is een kwestie die een breed terrein bestrijkt.³ Het betreft de visie op de sacramenten in het algemeen. Maar ook die op de verhouding tussen doop en avondmaal. En het raakt de vraag van de catechismus: 'voor wie is het avondmaal van de Here ingesteld?' Het moet dus ook gaan over de samenhang tussen avondmaal en geloof, en dan niet alleen *wat* men gelooft, maar ook het geloof *waarmee* we geloven. En uiteindelijk gaat het om het wezen en de structuur van de gemeente.

Karikaturen

In de brochure vind ik geen enkel besef van dit bredere terrein en van de wezenlijke vragen die daarop spelen. Ook lees ik weinig tot niets over wat de gereformeerde kerken bracht tot hun zienswijze. Integendeel, die 'andere zienswijze' en het huidige kerkelijke beleid worden vooral met behulp van stevige, negatieve karikaturen in beeld gebracht. Zo zouden de reformatoren van de Roomse kerk rond de uitdeling van brood en wijn 'angst en huiver geërfd' hebben. De gebruikelijke uitleg van 1 Korintiërs 11 over 'jezelf een oordeel eten en drinken (dus is zelfbeproeving nodig!) zou daaraan een

nieuwe voedingsbodem geven en heet huiver-wekkend (p. 10). Het avondmaal zonder kinderen heet een viering door een gehandicapt lichaam, niet 'de stijl van Christus'. Wie kinderen deelname aan het avondmaal ontzegt, onthoudt hen het voedsel en dan raakt dat deel van het lichaam ondervoed. De openbare geloofsbelijdenis wordt betiteld als een 'noodzakelijke voorwaarde', alsof het een examen, diploma, prestatie of norm is, waaraan je moet voldoen.

De huidige praktijk wordt negatief geframed, de werkelijke achtergronden en beweegredenen ervan komen niet in beeld, en de andere mening waarmee een gesprek zou worden aangegaan wordt op voorhand in een hoek gedreven en bestreden.

Aanvechtbare argumenten

De argumenten die de brochure aandraagt, zijn door de eeuwen heen op goede gronden door de gereformeerde kerken weerlegd. Laat ik een aantal ervan langslopen.

Van Pascha naar avondmaal?

Diverse schrijvers gaan er – zonder onderbouwing – van uit dat het avondmaal een voortzetting is van het Pascha (o.a. p. 13, 15, 40).

Dat klinkt plausibel. Maar het Pascha gaat niet naadloos over in het avondmaal. Uitleggers wijzen erop dat er naast een mogelijke continuïteit ook duidelijk onderscheid is. 'Twee dingen vallen op: Er lag geruime tijd tussen het breken van het brood en het geven van de beker. Nog belangrijker is dat Jezus zich beslist niet bij alle elementen van de paasmaaltijd aansloot. Dat Hij slechts bij twee momenten aansluit, betekent een voorbijgaan van de andere momenten. Het meest opvallend is dat Hij zich niet aansloot bij het eten van het Paaslam. Je kunt het avondmaal dan ook bepaald niet zien als een christelijke vorm van de paasmaaltijd. Het geheel is een teken van een ander, een nieuw verbond. Dat nieuwe heeft betrekking op een wat andere aard van het heil. Het vindt zijn kern in het werk van de Geest, dat persoonlijk is en niet op dezelfde manier als in het oude verbond gestoeld is op de band van het bloed.'⁴ Bovendien geeft het te denken dat Jezus het avondmaal instelde zónder kinderen erbij.

Een maaltijd met kinderen?

Soms worden andere maaltijdmomenten van Jezus (bijv. de wonderbare spijziging in Joh. 6), waarbij Hij de aanwezige kinderen niet wegstuurde, als argument gebruikt. Ook de bro-

Er mogen niet zomaar allerlei betekenissen die een maaltijd kan hebben in dat ene begrip van het Heilig Avondmaal worden gestopt

chure noemt dat 'maaltijdelement'. 'Wat zou het betekenen wanneer het avondmaal weer een maaltijd wordt?' (p. 24). Hier worden dingen ongenueanceerd in elkaar geschoven. De vraag is wát voor maaltijden (zoals die in Judas 12, 1 Kor. 10:16, Hand. 2:42 en 46) het waren. 'Een verwijzing naar de liefde-maaltijden is niet erg zinvol, tenzij men aan elke willekeurige gemeentelijke en gezamenlijke eetpartij een sacraal karakter zou willen verlenen. Samen eten kan heel gezond zijn, maar avondmaal vieren is iets heel anders.'⁵ Er is bezinning nodig op het karakter van het avondmaal als sacrament, en op het karakter van sacramenten als zodanig. Daarbij mogen niet zomaar allerlei betekenissen die een maaltijd kan hebben in dat ene begrip van het Heilig Avondmaal worden gestopt.⁶

Laat de kinderen komen?

Een veelgehoord argument is het 'kinder-evangelie': Jezus' woorden 'laat de kinderen tot Mij komen.' Op het eerste gehoor is ook dat plausibel. Maar het kan geen direct bewijs zijn voor deelname van kinderen aan het avondmaal, net zomin als voor de kinderdoop. Juist die directe toepassing op de klank af heeft ertoe geleid dat ook aan zuigelingen avondmaalswijn werd gegeven. Dat ging gepaard met de gedachte dat het sacrament een krachtdadige werking heeft, onafhankelijk van de vroomheid van degene die het sacrament bedient of ontvangt.⁷ Daarmee wordt totaal voorbijgegaan aan de aansporing om in het geloof en ons leven met God *géén kinderen* te blijven (1 Kor. 3:1-4; 14:20 en Hebr. 5:12-6:2). Deelnemen aan het avondmaal is absoluut niet kinderachtig.

Gebrek aan nuance

De opstellers vinden bezinning op de vraag of kinderen aan het avondmaal mogen wenselijk omdat de tijd er rijp voor is. 'Het is de geest van onze tijd en cultuur die aandacht vraagt voor mensen die voorheen buiten de boot vielen' (p. 5). De

brochure is sowieso sterk geschreven vanuit het miskende kind. Daarbij wordt het gesprek al op voorhand in een frame geperst: wie kinderen niet toelaat, zorgt ervoor dat ze buiten de boot vallen! Tja...dat wil toch niemand op z'n geweten hebben? Zo kun je nog maar één kant op. Maar kijk je dan wel door de goede bril? De 'geest van deze tijd' is in de kerk toch geen maatstaf? Zeker niet als je gebruik maakt van het modieuze vocabulaire van 'uitsluiting' en 'tekortdoen'. De hele brochure kenmerkt zich overigens door gebrek aan nuance. Wat bijvoorbeeld totaal ontbreekt is het onderscheid tussen de eigen plek van de gelovige en van het kind binnen het verbond en de orde van het heil. Ook het verschil tussen de symboliek van doop en avondmaal wordt niet opgemerkt. Het onderscheid tussen Gods belofte en de vervulling ervan *door middel van geloof* functioneert niet. Evenmin wordt er, waar het de omgang met het lichaam van Jezus Christus betreft, voldoende genueanceerd tussen een volwassen gelovige en een kind in de groei. 'In het verbond horen de kinderen er helemaal bij', klinkt het. Maar hoe dan, en of er sprake is van een fasering, onderscheid en diversiteit, krijgt geen aandacht.

Merkwaardig genoeg zien de opstellers de kinderdoop als primair: zo word je deel van Gods verbond (p. 15). Pas daarna volgt: 'Wanneer volwassenen tot geloof komen, kunnen ook zij gedoopt worden.' Maar zo keer je de volgorde om. Zowel in de Bijbel als in de gereformeerde belijdenis gaat de doop van volwassenen juist voorop. God sluit zijn verbond primair met

3 Vanaf 23 juli 1982 schreef W. van 't Spijker sr. (1926-2021) in *De Wekker* een vijftal artikelen over deze materie. Daarvan maak ik graag gebruik voor dit artikel. Zijn zoon, ds. Willem van 't Spijker jr., was zo vriendelijk ze mij na het eerste artikel toe te sturen.

4 W. van 't Spijker verwijst hier naar de nauwgezette observaties van de nieuw-testamenticus J.P. Versteeg, 'Het avondmaal volgens het Nieuw Testament', in: *Bij brood en beker*, Goudriaan 1980, p. 9 e.v.

5 Zie noot 3.

6 Dit is de zogenoemde illegimate totality transfer. Zie hierover James Barr in *The Semantics of Biblical Language*, Oxford 1962. Zie ook J. Van Bruggen, *Het lezen van de Bijbel*, Kampen 1981 p. 66: 'Hierbij wil men alle betekenisaspecten geactualiseerd zien in een concreet geval van woordgebruik.'

7 Het zogenoemde *ex opere operato*. De opsomming van de diverse kerkelijke praktijken in de loop der eeuwen in het hoofdstuk 'Waar waren de kinderen vroeger?' in de brochure kan de suggestie wekken dat er volop uit de diverse, ogenschijnlijk gelijkwaardige opties te kiezen valt. Die suggestie is onjuist. Jammer genoeg blijven de dogmen-historische overwegingen (b.v. het magische denken dat mede ten grondslag ligt aan de roomse sacramentsleer) daarbij volstrekt onbelicht. De gereformeerde kerken zijn in de loop van de tijd wel degelijk op basis van argumenten en afwegingen tot hun liturgische praktijk gekomen.

de gelovigen. Pas in het verlengde daarvan komt de vraag: en de kleine kinderen dan? Zij behoren gelukkig evengoed als de volwassenen tot Gods verbond en zijn gemeente. Niet omdat het geloof van de ouders (en de gemeente) hen draagt, bij de doop en volgens de opstellers dús ook bij het avondmaal – zoals de brochure beweert (p. 26), – maar omdat hun inlijving gedragen wordt door Gods royale belofte, die de gelovige ouders genadig mét hun hele huishouden omvat! Het verbond is eenzijdig in zijn ontstaan, maar wil tweezijdig functioneren in zijn voortbestaan! De genadige belofte doet altijd weer, in Woord én sacrament, een dringend appel op persoonlijk geloof!

Goed onderscheiden

Hier ligt het meest belangrijke punt. Paulus zegt: je moet op een waardige manier vieren. Hoe? Doordat je het lichaam onderscheidt! Moeten we bij 'het lichaam' denken aan het lichaam van Christus, dat wil zeggen zijn plaatsvervangend en verzoenend lijden en sterven zoals dat ons in het sacrament symbolisch aangereikt wordt? Of aan zijn gemeente? Het één is onlosmakelijk verbonden met het ander.

Onderscheiden betekent: Jezus Christus gedenken en geloven dat Hij een volkomen verzoening is voor al onze zonden. Dat betekent niet dat, zoals bij een dodenherdenking, vroeger nú wordt (p. 21). Het is van een andere orde: gelovig en diep doorleven wie Jezus Christus is en wat de impact is van zijn Zelf-opoffering en wonderbaarlijke opstanding, voor jezelf én voor zijn gemeente van nu. Beseffen dat Hij in ons leeft en wij in Hem, als een wonderlijk en teer geloofs- en liefdesmysterie. Op dát punt is zelfonderzoek onmisbaar, zegt Paulus. Bij die bijbelse voorwaarde haakt de Heidelbergse Catechismus direct aan met de vraag: 'voor wie is het avondmaal van de Heer ingesteld?' Voor iedereen die zichzelf kent, de Verlosser Jezus Christus kent en zijn heilig verlangen kent. De symboliek van het avondmaal toont de geloofsactiviteit, die gewekt wordt door de Geest. Je komt naar voren en neemt brood en wijn aan. Door de tekenen te nuttigen *met de mond van het geloof* maak je opnieuw Christus' lichaam en bloed, en daarin Hemzelf, je eigen. (In de symboliek van de doop is meer de passiviteit zichtbaar: je wordt ondergedompeld en gedoopt.) Het is onjuist om de uitleg over de 'zelfbeproeving' van 1 Kor. 11 huiver-wekkend te noemen. Dat is er in zwaar bevindelijke kringen misschien wel van gemaakt, maar gelovige zelfreflectie heeft niets te maken met 'huiver' en 'angst'. Het heeft wel alles te maken met de hoge ernst en onpeilbare diepte van de liefde van God in Jezus Christus; in die zin is het

avondmaal 'bloed-serieus'. Oprechte en serieuze zelfreflectie wil ons elke keer weer beschermen tegen vanzelfsprekendheid en verbondsautomatisme, waarbij de persoonlijke toe-eigening van het heil uit beeld verdwijnt. Aan dat verbondsautomatisme is deze brochure naar mijn mening helaas niet ontkomen.

Persoonlijk geloof

De brochure besteedt ook aandacht aan de rol van onze zintuigen: 'Het geestelijk voedsel komt door onze zintuigen het hart binnen. Bij het avondmaal komen al onze zintuigen aan bod. We kunnen Gods goedheid horen, zien, ruiken, voelen en proeven' (p. 19).

Met deze zintuiglijke benadering wordt geheel voorbijgegaan aan wat we samen belijden. Hoezeer het sacrament ook zichtbare symbooltaal spreekt, het heil komt niet allereerst via onze zintuigen ons hart binnen; immers, 'het gelóóf is de hand en de mond van onze ziel' (art. 35 NGB). Je kunt, zoals Judas, met al je zintuigen het sacrament gebruiken, zonder Christus en zijn heil te ontvangen. Het avondmaal doet een dringend appel om de belofte daadwerkelijk te geloven en door het geloof Jezus Christus liefdevol te omhelzen en te verinnerlijken! Zó eten en drinken is waardig vieren.

Wat is geloof?

Naar mijn indruk hebben de opstellers zelf niet scherp wat geloof naar zijn aard en in wezen is. Je kunt volgens hen naar geloofsontwikkeling kijken als een soort groeicurve. Dan is avondmaal vieren een voorrecht dat je wordt toegekend als je publiek hebt uitgesproken dat je geloof volwassen en af is. Beter vinden ze het om geloofsontwikkeling te zien als een dynamische golfbeweging, met hoogte- en dieptepunten. Dan is een geloofsbelijdenis een markeringspunt, waarbij je je voornemen uitspreekt om aan Gods hand door het leven te gaan. Geen beginpunt, ook geen eindpunt, ook geen examen, maar een mijlpaal.

Met zo'n tekening van geloofsontwikkeling kan ik weinig tot niets. Afgezien van het denkmodelletje: wie heeft ooit beweerd dat bij je publieke geloofsbelijdenis geloof 'volwassen' en 'af' is? We zeggen toch juist bij elke viering dat we géén volkomen geloof hebben en dat wij God níet dienen met zo veel toewijding als zou moeten?⁹ De enige die daarin gaaf en perfect is, is onze Middelaar, Jezus Christus. Geloof

is ook geen 'ding' waarvan je een curve kunt maken of een statistiek kunt bijhouden. Hoe zou dat ooit moeten, in een *vertrouwens- en liefdesrelatie*? Geloven is je toevertrouwen aan Gods genadig en liefdevol beloven en Jezus Christus met al zijn verdiensten (ook zijn perfecte geloof!!) omhelzen. Het is inhoudelijk én relationeel bepaald.

Op welke leeftijd?

Op welke leeftijd kunnen jongeren deelnemen? Was Calvijn geen voorstander van deelname vanaf het begin van de tienerjaren? Ik stel daarbij ter overweging drie vragen. Wanneer is een jongere in deze tijd in staat voldoende te reflecteren op zichzelf? Jongeren zijn bezig hun identiteit te vinden, zich los te maken van thuis, zelfstandig te worden en alles wat ze van huis uit meekregen, (soms kritisch) tegen het licht te houden. Lichamelijk zijn jongeren steeds vroeger rijp, maar de psychische volwassenheid begint veel later dan in Calvijns tijd.

Kinderen werden niet op rantsoen gezet en bij Christus weggehouden, maar door dat onderwijs op tal van manieren gevoed

En is het werkelijk zo dat kinderen 'het voedsel' onthouden wordt? Dat kun je toch niet hard maken? Wij geloven dat het avondmaal symboliséert en versterkt wat de Geest allereerst door het Woord als voedingsmiddel van Gods genade werkt. Gereformeerden hebben daarom altijd heel veel energie gestoken in onderwijs. Naast de kerkelijke catechese en de jeugdverenigingen waren er scholen 'met de Bijbel'. Na de Vrijmaking werd de triangelgedachte heel vitaal: ouders, kerk en school sloegen de handen ineen om de kinderen van Gods verbond te onderwijzen en te leren hun doop te verstaan. Kinderen werden niet op rantsoen gezet en bij Christus weggehouden, maar door dat onderwijs op tal van manieren gevoed. Vanuit zijn doopbelofte aan hen maakt de Geest hun gaandeweg eigen wat Jezus Christus voor hen heeft verworven. Zo worden ze juist tot geloof bewogen en naar Hem en

zijn tafel toegeleid. Ze horen erbij, maar op hun eigen plek als kind, nog in de groei. 'We mogen blijkbaar spreken van een bepaalde fasering met het oog op de leeftijd en levenstijd van de jonge dopelingen.'⁹

Methodisch dient zich de vraag aan hoe psychologische en pedagogische inzichten zich verhouden tot de bijbels-theologische. Van 't Spijker schrijft: 'Overwegingen die ontleend zijn aan de kinderpsychologie kunnen theologische overwegingen niet vervangen'. En: 'als het om het geloof als genade-gave gaat, kan men niet spreken van "learning by doing"'.⁹

Structuur

Kan een kind het lichaam van Christus onderscheiden? Toen gereformeerden de openbare geloofsbelijdenis invoerden was dat volgens Van 't Spijker niet eens de belangrijkste en doorslaggevende vraag.

'Er lagen andere motieven aan ten grondslag. Het ging om de structuur van de gemeente, die in de tijd van de Reformatie werd gebouwd op *het geheel* van de Schriften. Tegenover de kerk van Rome met haar magische sacramentsopvatting werd gekozen voor de kerk van het Woord: Gods belofte moest worden gepredikt en in geloof omhelsd. Maar tegenover het doperse ideaal van een heilige gemeente werd vastgehouden aan de breedte van het verbond: ook de kinderen hoorden erbij, zij het niet op dezelfde manier als de volwassenen. Tegelijk werd vanwege de heiligheid van de gemeente gekozen voor een *belijdende* kerk. Tegen die achtergrond ontstond ook het ambt van ouderling: hij staat met zijn zorg voor de zielen en zijn 'toezien en tucht' vlakbij de avondmaalstafel. Genade is immers niet goedkoop en allerm minst vanzelfsprekend. Elke vorm van vrijblijvendheid is contrabande.

Wie deze basisprincipes vergeet, raakt ook de kerkelijke structuur kwijt die met grote zorgvuldigheid en op basis van goede argumenten is gekozen. Zo'n ontwikkeling tendeert richting een volkskerk. De vraag of kinderen aan het avondmaal

8 Zie het klassieke 'grote' avondmaalsformulier.

9 C. Trimp, *Woord, water en wijn*, Kampen 1985. Hoewel het boekje van A.N. Hendriks *Kinderen aan de tafel van Christus*, Kampen 1986 wel in de korte literatuurlijst van de brochure staat, klinkt in deze brochure niets door van het gedegen onderwijs van Trimp, Hendriks, Van 't Spijker, en J. Kamphuis. Zie J. Kamphuis *Een eeuwig verbond, Haarlem 1984*, o.a. p. 65 e.v. en later ook B. Kamphuis 'Kinderdoop en kindercommunie', in: *De Reformatie*, jrg. 57 (o.a. p. 301 en 327 e.v.)

mogen heeft alles te maken met een al of niet gereformeerde visie op de structuur van de gemeente.¹⁰

Miskende roots

Aan de brochure hebben meerdere *gereformeerde* theologen meegewerkt. Het verbaast me dat ze er met elkaar niet in slagen om dit issue in het bredere kader te plaatsen en daarbij het gereformeerde belijden tot klinken te brengen en dieper te doordenken. Het bevreemdt mij ook dat het *Kerkpunt*, dat door de gereformeerde kerken wordt gefinancierd en toch bedoeld is om die goed toe te rusten, met een behoorlijk incompleet en tendentiekus verhaal komt. Wat is er rond de *Vrijmaking* onnoemelijk veel nagedacht en geschreven, juist over verbond, belofte en doop!! En over de status van gedoopte kinderen en de voorwaarde van persoonlijk geloof en bekering. En wat is er in latere jaren rond samsprekingen veel energie gestoken in nadere bezinning rond de 'toe-eigening van het heil'. Het mag wel hoogst opmerkelijk heten dat deze voorgeschiedenis en het diep-gereformeerde en eigene van deze 'vrijgemaakte (en christelijke gereformeerde!) roots' totaal worden miskend.

Deze brochure ervaar ik daarom meer als een propagandapamflet dan als een evenwichtig gespreksdocument dat de meespelende factoren en argumenten goed in beeld brengt. En je zult toch eerst aan goede beeldvorming moeten doen, vóórdat je tot een goede menings- en besluitvorming kunt komen? Wil het gesprek in de gemeente werkelijk open, evenwichtig en goed doordacht gevoerd kunnen worden, dan is een aanzienlijke aanvulling, verdieping en verbreding onmisbaar. ■

¹⁰ Ook A.N. Hendriks eindigt zijn boekje met een verwijzing naar Van 't Spijker: 'Bucer en Calvijn hebben door alleen tot het avondmaal toe te laten die het geloof van de gemeente beleden, tegenover het verwijt van de Wederopers het belijdend karakter van de gemeente krachtig gehandhaafd'. Vervolgens schrijft hij: 'De toelating van kinderen aan het avondmaal leidt onherroepelijk tot een ander kerkttype. Wie de kinderen gaat toelaten tast het belijdend karakter van de gemeente aan en vergeet dat de Zoon van God zijn gemeente vergadert in 'de eenheid van het ware geloof' (HC zondag 21), daarbij verwijzend naar J. Kamphuis, 'Kindercommunie en open avondmaalstafel?', in: *De Reformatie*, jrg. 40, p. 286: 'Tweeërlei kerkttype staat hier tegenover elkaar, dat van de Schrift én dat van de vrije religieusiteit'. Vanuit dit gezichtspunt bekeken is het wel uiterst vreemd dat de nieuwe kerkorde dit aan de plaatselijke kerken heeft overgelaten. Hebben de Generale Synode en Landelijke Vergadering wel door wat er in geding is? En wanneer het een synode al niet meer lukt, zijn plaatselijke kerkenraden dan wél competent hierin goede, gereformeerde keuzes te maken?

**Wat is er rond de
Vrijmaking onnoemelijk
veel nagedacht en
geschreven, juist over
verbond, belofte
en doop!!**

